

Małgorzata Podolak

Wydział Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Recenzja książki: K. Krysieniel, *W cieniu Dayton. Bośnia i Hercegowina między etnokracją i demokracją konsocjonalną*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2012, ss. 415

Problematyka państw bałkańskich od pewnego czasu stanowi przedmiot zainteresowania wielu badaczy. Bośnia i Hercegowina jest państwem stosunkowo słabo znanym wśród Polaków, zazwyczaj kojarzonym z wojną w latach 1992–1995. Państwo zostało stworzone w wyniku demontażu federacyjnej struktury jugosłowiańskiej. Pod wieloma względami Bośnia i Hercegowina jest państwem specyficznym nawet na tle pozostałych państw bałkańskich. W wyniku trwających przez wiele stuleci przekształceń politycznych, demograficznych itp. ten stosunkowo niewielki obszar (około jednej szóstej powierzchni Polski) zamieszkują trzy główne grupy etniczne – Bośniacy, Serbowie i Chorwaci – wyznające trzy religie: islam, prawosławie i katolicyzm. Ze względu na wielonarodowość i wielowyznaniowość Bośnia i Hercegowina bywała nazywana „małą Jugosławią”¹.

W świetle konstytucji Bośnia i Hercegowina jest państwem federalnym. Państwo jest podzielone na dwie części składowe (*entitety*)²: Republikę Serbską (RS) i zdominowaną przez ludność muzułmańską i chorwacką Federację Bośni i Hercegowiny (FBiH) oraz Dystrykt Brčko, który znajdował się, stanowiąc kondominium, pod wspólnym zarządem obu *entitetów*, a od 2000 r. posiada szeroką autonomię³.

Recenzowana monografia składa się z sześciu rozdziałów.

¹ J. Olchowski, *System polityczny Bośni i Hercegowiny*, [w:] *Systemy polityczne państw bałkańskich*, red. T. Bichta, M. Podolak, Lublin 2012, s. 94.

² Neologizm ten wywodzący się z angielskiego *entity* z powodzeniem może być zastępowany w języku polskim przez „podmioty” czy też „części składowe”.

³ S.C. Markovich, *Bosnia and Herzegovina*, [w:] *World Encyclopedia of Political Systems and Parties*, red. G.E. Delury, N. Schlager, New York 2006, s. 151. Dystrykt Brčko ma szczególne znaczenie, ponieważ jest „łącznikiem” między dwiema częściami RS (tzw. korytarz posaviński), a także ważnym węzłem komunikacyjnym (port na Sawie, która jest dopływem Dunaju).

W rozdziale I *Teoretyczne aspekty funkcjonowania państw wielonarodowych* rozważania Autora koncentrują się na teoretycznych pojęciach związanych z problematyką państw wielonarodowych. Bośnia i Hercegowina z pewnością jest przykładem takiego państwa. Autor przedstawił poglądy na problematykę etniczną i narodową. Przeanalizował pojęcie „nacionalizmu”, słusznie zauważając, iż jest to „pojęcie niezwykle złożone i wielowymiarowe” (s. 34). W dalszej części rozdziału zaprezentowano pojęcie „demokracji” w państwie wielonarodowym. Autor w swoich analizach wyszedł od pojęcia „demokracja”, które jest szeroko opisane w literaturze przedmiotu, jednakże na potrzeby prezentowanej publikacji stanowi ważne wprowadzenie do ukazania zagadnień związanych z funkcjonowaniem modeli demokracji w państwach podzielonych etnicznie. W dalszej części książki Autor próbował odpowiedzieć na pytanie, czy możliwa jest demokracja i zachowanie jedności państwa w społeczeństwach podzielonych etnicznie. Zaprezentował koncepcję *power-sharing*, modele, ze szczególnym uwzględnieniem demokracji konsocjalnej. Przedstawił także model państwa federalnego jako przykład rozwiązywania konfliktów w społeczeństwach zróżnicowanych etnicznie.

W rozdziale II *Geneza państwowości oraz narodów Bośni i Hercegowiny* zaprezentowano genezę kształtowania się państwowości i narodów zamieszkujących obszar Bośni i Hercegowiny. Bez tej analizy trudno byłoby zrozumieć sytuację współczesnego państwa, stąd też Autor ukazał historię Bośni i Hercegowiny, począwszy od początków średniowiecza, przez podbój przez potęgę turecką. Miało to istotny wpływ dla współczesnych relacji międzyetnicznych. Proces islamizacji ziem rozpoczął się wraz z upadkiem średniowiecznej bośniackiej państwowości. Liczba muzułmanów w tym okresie wynosiła zaledwie 1,5 tysiąca mieszkańców na 185 tysięcy chrześcijan (s. 85). Współcześnie szacuje się, że liczba wyznawców islamu wynosi około 2 miliony (43,7% ogółu mieszkańców państwa – dane 1991 r.). W kolejnej części rozdziału Krzysztof Krysiński zaprezentował historię Bośni i Hercegowiny w dobie panowania austro-węgierskiego, w latach I i II wojny światowej, w socjalistycznej Jugosławii (1945–1990). Ta część książki ma walor historyczny i poznawczy.

W rozdziale III *Wojna i jej wpływ na stosunki etniczne oraz system polityczny* przedstawiono okres od depolityzacji sceny partyjnej na początku 1990 r. do zakończenia wojny w 1995 r. Autor omówił przyczyny rozpadu Jugosławii, zwracając uwagę na czynniki, które pojawiły się w latach osiemdziesiątych XX w. po śmierci Josipa Broza Tito. Zaprezentowano także sytuację w Bośni i Hercegowinie bezpośrednio przed wybuchem konfliktu zbrojnego, wybory do Rady Obywatelskiej i Rady Gmin w 1990 r., sytuację w 1991 r. w aspekcie zarówno wewnątrz Jugosławii, jak i czynniki zewnętrzne mające wpływ na rozwój wydarzeń. Autor opisał także wojnę na obszarze Bośni i Hercegowiny, przebieg działań wojennych – zwłaszcza sytuację w Sarajewie, Mostarze i Srebrenicy. Przeanalizował udział wspólnoty międzynarodowej w zażegnaniu konfliktu. Przedstawiono propozycje pokojowe opracowane przez zagranicznych negocjatorów. Omówił także system polityczny państwa w latach 1992–1995, funkcjonowanie Republiki Serbskiej oraz Chorwackiej Wspólnoty Herceg-Bośnia.

W rozdziale IV *Bośnia i Hercegowina po Dayton. Charakterystyka porozumienia* zaprezentowano genezę oraz przebieg rozmów pokojowych w Dayton, treść i formę porozumienia. Autor przedstawił treści porozumienia dotyczącego kwestii militarnych i cywilnych. Zwrócił też uwagę na instytucję Wysokiego Przedstawiciela i jego kluczową rolę, jaką odegrał w czasie implementacji porozumienia z Dayton. Rozdział kończy ocena porozumienia i jego następstwa.

W rozdziale V *Etnokracja i demokracja konsocjalna w systemie politycznym Bośni i Hercegowiny* zawarto przykłady etnokracji w Bośni i Hercegowinie na różnych poziomach władzy, poczynsz od państwowego, przez Republikę Serbską i Federację Bośni i Hercegowiny, kończąc na samorządzie lokalnym. Organizacja i sposób działania państwa bazują na elementach etnicznych. Pozycja obywatela w tym państwie jest ograniczona. „Obywatel Bośni i Hercegowiny nie funkcjonuje jako jednostka, ale członek, przedstawiciel narodu, szerszego kolektywu i tylko w ten sposób może nabyć pełne prawa obywatelskie” (s. 252). Konstytucja na pierwszym miejscu wyróżnia Bośniaków, Chorwatów i Serbów jako konstytutywne narody Bośni i Hercegowiny, podkreślając ich uprzywilejowaną pozycję wobec „pozostałych” (mniejszości narodowych). Autor odniósł się także do koncepcji dominacji narodów konstytutywnych w modelu ustrojowym państwa. W dalszej części rozdziału Autor zaprezentował specyfikę systemu partyjnego, pozycje partii politycznych, zawierane koalicje. Biorąc pod uwagę fakt, iż w 2007 r. było zarejestrowanych 92 ugrupowania (na 3 miliony mieszkańców), sytuacja na scenie politycznej jest dość skomplikowana.

Ostatni rozdział *Między Dayton a Brukselą. Perspektywa reformy systemu politycznego Bośni i Hercegowiny* poświęcono analizie dotychczasowych prób reform „systemu daltońskiego”, możliwości rozwoju sytuacji oraz przyszłości demokracji konsocjonalnej w systemie politycznym Bośni i Hercegowiny.

Współcześnie pojawia się coraz więcej głosów stanowiących o niemożności funkcjonowania tego państwa w dotychczasowym kształcie. Pojawia się problem secesji Republiki Serbskiej. Od pewnego czasu skonfliktowani politycy Bośni i Hercegowiny grożą proklamowaniem niepodległości Republiki Serbskiej lub jej oderwaniem w celu przyłączenia jej do Serbii. Inni wskazują na niekorzystną dla kraju dynamikę polityczną lub zbrodnie popełnione przeciwko Bośniakom w imieniu Wielkiej Serbii czy utworzenia Republiki Serbskiej. Bośnia stanowi modelowy przykład smutnej specyfiki pogranicza: społeczność wielokulturową można łatwo skłócić – jeśli tylko się chce i dysponuje po temu odpowiednimi środkami. Szczególnie dotyczy to ludzi prostych, bezbronnych wobec zwodniczej propagandy⁴. Do tych wszystkich problemów politycznych dochodzą problemy natury społecznej. Bośnia jest państwem o najwyższym bezrobociu w regionie sięgającym 44%, z czego 57% przypada na młodych ludzi. W ciągu ostatnich 6 lat z kraju wyjechało 150 tys. osób do 30. roku życia, a 80% pozostałych deklaruje chęć wyjazdu. Bośnia i Hercegowina ma najdroższą administrację na świecie. Administracja w Bośni to rząd centralny w Sarajewie; rząd Federacji Republiki działa-

⁴ Zob. D. Cielic-Straszyńska, *Jedna czy trzy Bośnie?*, „Więź” 1999, nr 12, s. 81.

jący przy regionalnych parlamentach; 200 ministerstw (tysiące zastępców); 100 organizacji i firm związanych z działalnością urzędów.

Autor podjął się niezwykle trudnego zadania, jakim było przedstawienie funkcjonowania systemu Bośni i Hercegowiny w kontekście podziałów etniczno-religijnych występujących w tym państwie. Monografia jest dziełem oryginalnym, gdyż ujmuje zagadnienia, które nie były dotychczas przedstawiane w literaturze. Pracę wzbogacają bardzo obszerna literatura, większość w językach bośniackim, chorwackim i serbskim, dwa aneksy, tabele oraz spis używanych przez Autora skrótów.

Monografia jest opracowaniem naukowym, jednakże jest napisana językiem komunikatywnym. Po tę pozycję z pewnością powinny sięgnąć osoby, które interesują się sytuacją na Bałkanach w kontekście budowania demokracji, wielokulturowością i problemami z nią związanymi.